

Global inflyatsiya jarayonlari va O'zbekiston iqtisodiyoti

Axrorov Elyorjon Baxtiyor o'g'li
O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada global miqyosdagi inflyatsiya jarayonlari va uning O'zbekiston iqtisodiyotiga ko'rsatgan ta'siri chuqur tahlil qilingan. Global inflyatsiyaning asosiy omillari – pandemiya, geosiyosiy ziddiyatlar, energetik inqiroz, yetkazib berish zanjirlaridagi uzilishlar kontekstida O'zbekistonning ochiq iqtisodiyoti qanday reaksiyalar bergani ilmiy asosda yoritiladi. Maqolada O'zbekiston Markaziy bankining inflyatsiyani jilovlash borasidagi pul-kredit siyosati, inflyatsion kutilmalar, valyuta bozori barqarorligini ta'minlashdagi mexanizmlar tahlil qilinadi. Shu bilan birga, oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash, import o'rnini bosuvchi ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish, energiya samaradorligini oshirish orqali inflyatsion xavflarni kamaytirish bo'yicha taklif va tavsiyalar beriladi. Xalqaro tajriba asosida O'zbekistonda makroiqtisodiy barqarorlikni saqlab qolish uchun qanday chora-tadbirlar zarurligi ham ilmiy muhokama etiladi.

Kalit so'zlar: global inflyatsiya, narxlar o'sishi, pul-kredit siyosati, O'zbekiston iqtisodiyoti, import narxlari, Markaziy bank, iqtisodiy xavfsizlik, inflyatsion kutilmalar, energiya narxlari, oziq-ovqat xavfsizligi.

So'nggi yillarda dunyo iqtisodiyotida inflyatsiya darajasining keskin oshishi global muammolardan biriga aylandi. Xalqaro pandemiya, logistika zanjirlarining uzilishi, geosiyosiy tangliklar, xomashyo va energiya resurslari narxlarining beqarorligi global narxlar tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Bu jarayon nafaqat rivojlangan, balki rivojlanayotgan davlatlar iqtisodiyotiga ham jiddiy bosim qildi. Ayniqsa, ochiq iqtisodiyotga ega, importga qaram davlatlar, jumladan O'zbekiston ham global inflyatsion to'liqlardan chetda qolmadi.

Inflyatsiya – bu umumiy narxlar darajasining vaqt o'tishi bilan uzluksiz oshib borishidir. Uning sabablari ichki va tashqi omillar bilan belgilanadi. Global inflyatsiya, asosan, yetkazib berish zanjirlarining izdan chiqishi, energetik resurslar tanqisligi, xalqaro logistikaning qimmatlashuvi, markaziy banklar tomonidan pul massasi ko'paytirilishi va geosiyosiy mojarolar natijasida yuzaga keladi. Misol uchun, 2022–

2023-yillarda AQSh, Yevropa Ittifoqi, Turkiya va boshqa ko‘plab davlatlarda inflyatsiya 7–10% darajasida bo‘ldi, bu esa oxir-oqibat butun dunyo bo‘ylab import narxlarining oshishiga olib keldi.

O‘zbekiston iqtisodiyoti ochiq bozor sharoitida faoliyat yuritayotgani sababli, bu inflyatsion bosimdan bevosita ta’sirlandi. Mamlakat oziq-ovqat, yoqilg‘i, sanoat xomashyosi kabi ko‘plab mahsulotlarni import qiladi. Shu bois, xalqaro bozor narxlaridagi har qanday o‘zgarish ichki narxlarga ham tez ta’sir etadi. Xususan, 2022–2023-yillarda O‘zbekistonda iste’mol narxlarining o‘sish sur’ati 12–13% atrofida bo‘lib, bu oxirgi o‘n yillikdagi eng yuqori ko‘rsatkichlardan biri bo‘ldi.

Inflyatsiyaning iqtisodiyotga ta’siri ko‘p yo‘nalishda namoyon bo‘ladi. Birinchidan, u aholining real daromadlarini kamaytiradi. Ikkinchidan, iqtisodiy agentlar ishonchini pasaytiradi va investitsion faollikni susaytiradi. Uchinchidan, pulning funksional imkoniyatlarini cheklaydi – ya’ni u o‘lchov va saqlov vositasi sifatida o‘z funksiyalarini to‘liq bajara olmay qoladi. Shu sababli markaziy banklar inflyatsiyani jilovlash orqali makroiqtisodiy barqarorlikni saqlab qolishga intilmoqda.

O‘zbekiston Markaziy banki tomonidan olib borilayotgan pul-kredit siyosati 2020-yildan buyon inflyatsiyani pasaytirish va uni maqsadli darajada ushlab turishga qaratilgan. 2023-yil yakunida inflyatsiya darajasi 8,8% atrofida bo‘ldi, bu 2022-yildagi 12,3% ko‘rsatkichdan sezilarli darajada past. Pul massasining o‘shishini cheklash, asosiy stavkani yuqori darajada ushlab turish, valyuta bozoridagi barqarorlikni saqlash orqali narxlar barqarorligini ta’minlash choralari ko‘rilmoqda.

Shu bilan birga, global inflyatsiyaga qarshi kurashda strukturaviy islohotlarning ham o‘rni katta. Ayniqsa, oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash, ichki ishlab chiqarishni kengaytirish, energiya samaradorligini oshirish, import o‘rnini bosuvchi ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yish orqali tashqi omillarga qaramlikni kamaytirish muhim ahamiyatga ega. O‘zbekistonda bu borada agroklastlar, qayta ishlash sanoati, transport-logistika infratuzilmasini rivojlantirish bo‘yicha keng qamrovli dasturlar amalga oshirilmoqda.

Xalqaro tajribaga e’tibor qaratilsa, inflyatsiyaga qarshi samarali kurashish uchun fiskal va monetar siyosat uyg‘unligi, inflyatsion kutilmalarni boshqarish, narxlarni liberallashtirish va raqobat muhitini kuchaytirish asosiy vosita sifatida qo‘llaniladi. Yevropa Markaziy banki, AQSh Federal rezerv tizimi, Turkiya Markaziy banki

tajribasi inflyatsiyani pasaytirish uchun qat'iy pul siyosati bilan birga ishlab chiqarish va iste'mol sektorini faol qo'llab-quvvatlash zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, global inflyatsiya jarayonlari O'zbekiston iqtisodiyoti uchun jiddiy chaqiriq bo'lib qolmoqda. Bu holatni yengib o'tish uchun raqobatbardosh ichki ishlab chiqarish bazasini yaratish, pul-kredit siyosatini ishonchli va barqaror yuritish, eksport-import muvozanatini ta'minlash va ijtimoiy himoya choralari kuchaytirish zarur. O'zbekiston bu yo'lda bosqichma-bosqich harakatlanmoqda va bu borada xalqaro tajribadan samarali foydalanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. IMF. World Economic Outlook – Global Inflation Dynamics, Washington, 2023.
2. World Bank. Navigating Inflation Shocks in Emerging Economies, 2022.
3. European Central Bank. Monetary Policy and Inflation Control, Frankfurt, 2023.
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Pul-kredit siyosatining asosiy yo'nalishlari – 2023, Toshkent, 2023.
5. UNCTAD. Global Supply Chains and Price Volatility, Geneva, 2022.
6. Asian Development Bank. Inflation Management in Central Asia: Lessons and Insights, Manila, 2022.
7. Qosimov B. Inflyatsiya: iqtisodiy mohiyati va nazorat mexanizmlari, – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
8. OECD. Inflation and Monetary Policy in a Post-COVID World, Paris, 2023.